

HRVATSKA MUZEOLOGIJA

GRAD NA VODI

Nada Premerl, *Potok u srcu Zagreba. Uz potok Medveščak — od izvora do ušća*, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 2005.

Nakon nekoliko produljenja zbog velikog interesa publike, otvorena do 5. veljače 2006, izložba *Potok u srcu Zagreba. Uz potok Medveščak — od izvora do ušća* posebnosti je i specifičnim zagrebačkim štihom potvrdila status Muzeja grada Zagreba kao najboljega hrvatskog kulturnopovijesnoga muzeja. Potok koji je zahvaljujući višegodišnjem sustavnom istraživanju urbane povijesti grada oživila autorica izložbe Nada Premerl, nakon zatvaranja izložbe nastavit će teći na stranicama uspjela kataloga. Neobično je (dobro) što je katalog nastajao u trenucima kad je atraktivni postav izložbe već bio dovršen. On tako fotografijama iz izložbenoga prostora, ali i tematskim cjelinama koje prate redosljed postava (likovno i prostorno oblikovanje potpisao je Željko Kovačić), zorno predočava dinamiku izložbe. Kvaliteta građe i njezine prezentacije jamče katalogu svjetliju budućnost od one koja je zadesila potok — on, naime, posve zaboravljen, živi u tami svoga nadsvođenog korita.

NABUJALI POTOCI

Malo tko od nas zna da je Zagreb, da su kojim slučajem njegovi žitelji prije stotinjak godina bili ekološki svjesniji, danas mogao biti grad na vodi. Medveščak s izvorom povrh Kraljičina zdenca, jedan od bujičnih potoka koji se slijevaju s Medvednice, stoljećima je određivao sudbinu naselja na području današnjega Zagreba. Prastanovnici su gornjogradskoga brežuljka, što potvrđuju nalazi iz kasnobrončanoga doba, u potoku lovili ribu. Protječući područjem nekada nazivanim Potok (od 1913. Tkalčičeva), on je činio prirodnu granicu između slobodnoga, kraljevskoga Gradeca i biskupskoga, kaptolskog Zagreba. Tijekom 15. stoljeća, na mjestu na kojem se danas nalazi mondeni Kaptol centar, postojala je radionica kaljevih pećnjaka koja je izrađivala opremu zagrebačkih palača. Uz potok su nicale kuće, razvijale su se ulice i naselja (Tkalčičeva, Kožarska, Medvedgradska, Pod zidom, Bakačeva, Puževa odnosno Jurišičeva, Nova Ves...), a u 18. je stoljeću u punom cvatu bilo zagrebačko mlinarstvo. Prema dokumentaciji koja je prvi put objavljena u povodu izložbe, 1887. na potoku se još nalazilo petnaest mlinova, a oni u današnjoj Medvedgradskoj i Tkalčičevoj uklonjeni su tek između 1896. i 1898, za vrijeme *prelaganja* potoka.

PETROVA KUPELJ

Od srednjega vijeka do sama kraja 19. stoljeća o potoku je ovisio gospodarski razvoj Zagreba: višestoljetna se tradicija obrtništva sredinom 18. stoljeća razvila u manufakturnu, a stoljeće kasnije i u industrijsku proizvodnju. Na potoku su nastale jedna od najvećih manufaktura tekstila u tadašnjoj sjevernoj Hrvatskoj, manufaktura papira, radionica peći i posuda, tvornica majolike i šamotnih peći, manufaktura cigara, tvornica koža, turpijarska radiona, tri manufakture igračih karata... Publikacija koja se sastoji od opširne studije Nade Premerl, kraćih priloga njezinih suradnika, zatim dvadeset tematskih cjelina s uvodima (odgovaraju vrlo informativnim legendama na izložbi) i pripadnim kataloškim jedinicama, izvještava i o parnim kupalištima i zabavištima na potoku tijekom 19. stoljeća. Najotmjenije kupalište, ujedno i lječilište — Mrzlice — nalazilo se na Ksaveru, dok je u današnjoj Medvedgradskoj radilo omiljeno zabavište i parno kupalište — Petrova kupelj. Potkraj 19. stoljeća Petrova je kupelj pod budnim okom gradskoga poglavarstva, uz poštivanje pravilnika kako bi se osigurali svi uvjeti *proti mogućim smetnjam i sablaznim*, preuređena u noćno zabavište — *bludilište* madam Aranjoš. U Kožarskoj ulici i na Potoku tada je bilo desetak legalnih javnih kuća u kojima se prostitucija strogo kontrolirala — dozvolama za rad, stalnim provjerama higijenskih uvjeta i protjerivanjem neprijavljenih bludnica Zagreb je tada slijedio mnoge srednjoeuropske gradove.

HIROVITE VODE

Potok je Zagrebu donosio i kobne poplave, pokazujući uvijek iznova svoju hirovitu stranu. Kad se postupno zbog neodržavanja pretvorio u kaljužu, Zagrepčanima je suživot s potokom u središtu grada postao pretežak. Premještanje u novo, dijelom nadsvedeno korito, u današnje ulice Medveščak i Ribnjak, provedeno je između 1896. i 1898. Tek je 1930. Zagrebački električni tramvaj o svom trošku kanalizirao i skrio otvoreni potok Medveščak, a godinu poslije otvorena je tramvajska pruga koja i danas, prateći liniju negdašnjega potoka, krivuda na potezu Ribnjak–Medveščak.

Katalog *Potok u srcu Zagreba* ukoričio je i apel za očuvanje i zaštitu radničkih kućica — jednokatnica s *ganjčecima* u Tkalčičevoj, kao i pronalaženje rješenja za zaštitu cijeloga područja. Preživjeli svjedoci negdašnjega života na potoku vape, naime, za obnovom prema načelima suvremene konzervatorske i muzeološke prakse. Multimedijalna hit–izložba MGZ–a, koja ostaje živjeti u katalogu, osim prošlosti potoka, posvećena je, dakle, i budućnosti srca Zagreba — Tkalčičeve ulice.

O budućnosti *najgradskijega* od svih gorskih zagrebačkih potoka ne zna se ništa. On danas od svoga izvora s vodopadima slobodno teče do retencije kod gostionice Šestinski lagvić, odakle nastavlja reguliranim betonskim koritom do Mihaljevca gdje ponire u nadsvedeni kanal ispod Ksaverske ceste i odlazi u gradsku odvodnju. Posljednji je put potok Medveščak viđen gotovo u središtu grada, na raskrižju Držičeve i Branimirove, prošloga srpnja. Prilikom obnove raskrižja radnici su razbili gornju ploču kolektora i tako omogućili potoku da se pojavi na svjetlu dana. *Šteta* je odmah i sanirana, a potok koji je nekada gradu značio život ponovno je skriven u podzemlju. Velik i uspješan projekt MGZ–a oživio je potok: ni jedno ni drugo ne treba prepustiti zaboravu. Bogata i raznovrsna građa predstavljena publici zasigurno će, poznavajući odanost Muzeja i njegovih *dobrih vila* svome gradu, postati temeljem i nekih budućih, jednako reprezentativnih izložbenih projekata.

Libuše Jirsak